

Antun Vujić

Hrvatska i ljevica: prilog socijaldemokratskom gledištu

Naklada Ljevak, Zagreb, 2014.

Neven Šantić

Knjiga Antuna Vujića *Hrvatska i ljevica* svakako je više od ukoričenog priloga obilježavanju stote godišnjice osnutka prve socijaldemokratske stranke u Hrvatskoj. To je iznad svega zagovor socijaldemokracije i nemirenje s njezinom krizom koja, s rijetkim izbornim bljeskovima, traje od pada Berlinskoga zida i urušavanja bipolarnoga svijeta. Stranačka blokovska podjela na zapadu nije mogla bez socijaldemokratske alternative ljevičarskim dvojabama o prirodi režima iza željezne zavjese i primjenjivosti njihove paradigme na zapadu. Kada je "stari svijet" nestao, socijaldemokracija se našla na čistini, a socijaldemokrati pred pitanjem kako dalje i što raditi. Za Vujića nema (aktivističke) dvojbe. On smatra da stranački angažman u nekoj socijaldemokratskoj stranci ima smisla jedino poradi socijaldemokracije i njezinih ciljeva (gola politička ambicija stranačkih aparatčika kojima je svejedno na kojoj se poziciji angažiraju mu je zazorna), a kao racionalist svjestan je da u globaliziranom svijetu socijaldemokracija može pronaći svoj novi smisao postojanja i pridobiti nove birače, ako odbije kapitulirati pred neoliberalizmom, novim, i ne nevažno, demokratskim načinima zastupanja sve depriviranijeg radno ovisnog stanovništva.

Vujićeva knjiga, s podnaslovom *Prilog socijaldemokratskom gledištu*, ima 424 stranice te zajedno s uvodom broji 26 poglavlja. Iako podnaslov sugerira isključivo autorski pristup materiji, što on svakako i jest u smislu jednog legitimnog osobnog pogleda na prošlost, sadašnjost i budućnost ljevice, odnosno socijaldemokracije u Hrvatskoj (i Europi), riječ je ipak o svojevrsnom hibridu. Naime, knjiga istovremeno funkcionira kao već spomenuto autorovo viđenje razvoja ljevice i socijaldemokracije

Neven Šantić, novinar i publicist, doktorski kandidat na Fakultetu političkih znanosti. E-pošta: neven.santic@ri.hrt.hr

na našim prostorima, kao povijest radničkog pokreta, ljevice i socijaldemokracije u Hrvatskoj s nizom činjenica i podataka, kao kritička interpretacija socijaldemokratske ideje (ideologije), ali i kao skup pabiraka za autorove političke memoare kroz fragmente koji se odnose na njegov osobni politički aktivizam u posljednjih pedesetak godina.

Zbog svega toga, a posebno zbog načina na koji je pristupljeno problemu, knjiga ima i publicističko-edukativnu (temeljni pojmovi i razvoj socijaldemokracije i ljevice uopće) i znanstveno-istraživačku (kritičko objedinjavanje i sistematiziranje građe) notu, premda je od potonjega autor nastojao (bezuspješno) pobjeći ogradama kako nema tih ambicija te da u knjizi neće biti fusnota i ostale znanstvene aparature.

Prije negoli se osvrnemo na ono što smatramo posebno vrijednim u knjizi, pogotovo iz aspekta valorizacije ljevice i socijaldemokracije u Hrvatskoj, valja nekoliko riječi posvetiti onomu što bi u drugom izdanju knjige trebalo činjenično popraviti ili barem razmotriti iz drugačijih interpretativnih kutova. Općenito, urednički je Vujiću dopušten malo slobodniji stil u strukturiranju knjige, a urednici su promakle i neke činjenične pogreške. Iako je u samom uvodnom slovu autor razložio da će temi pristupiti problemski, a ne nužno kronološki, što je s obzirom na autorov odnos prema temi logično, a čitatelj na kraju može konstatirati da mu je zbog takva pristupa sadržaj knjige bio intrigantniji, to ne znači da sadržaj i redosljed nekih poglavlja nisu mogli biti nešto drukčiji, čvršće strukturirani, te da se nisu mogla izbjeći neka ponavljanja. Primjerice, u više se navrata spominje analogija razmatranja vojnog puča u Jugoslaviji s vojnim pučem u Turskoj 1980. godine, kao što se i u dva navrata spominje način određivanja i imena ministara koje su SDP i SDH dali u Vladu demokratskog jedinstva na čijem je čelu 1991. bio Franjo Gregurić.

Što se činjeničnih pogrešaka tiče, na nekoliko se mjesta u knjizi (2014: 229–230, 248–249, 260, 264–265) spominje SKH-SDP u kontekstu zbivanja na političkoj sceni i nakon studenog 1990. godine. Međutim, već tada Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena, politička grupacija koja je pod tim imenom nastupila na izborima u travnju 1990. godine, postaje samo Stranka demokratskih promjena (SDP). Također, autor tvrdi da na izborima 2000. godine "neke stranke ne bi ni ušle u Sabor da nisu išle u koalicije, među njima i IDS" (2014: 280), što nije točno. Izborni zakon koji je s malim prilagodbama na snazi od izbora 2000. upravo omogućuje prolazak u Sabor "jakim regionalnim igračima", što je naposljetku IDS-u pošlo za rukom i na recentnim izborima. Druga je priča s PGS-om i SBHS-om, regionalističkim strankama koje te godine bez pomoći koalicije SDP-HSLS sigurno ne bi ušle u Sabor.

Kada već spominjemo IDS, Vujić (2014: 223–225) grupira stranke koje su 1990. izašle na izbore u dvije odnosno tri skupine, ovisno o tome kakav im je bio odnos prema prijašnjem sustavu. Tako u "grupe koje su imale neka uporišta ili interese u prijašnjem sustavu, njegovu očuvanju ili modifikaciji, ili su se naprosto pribojavale političkog ishoda demokratskih promjena pa i moguće odmazde" autor ubraja i grupacije koje su zastupale autonomizam ili regionalizam nasuprot kroatocentrizmu, kao što su IDS i Dalmatinska akcija. Kada su te stranke u pitanju, broj 24 - prosinac 2015.

ovo je jako pojednostavljeno gledište. Svakako da je među osnivačima tih stranaka bilo i onih koji su se tamo mislili "sakriti" da izbjegnu "odmazdu", a jedan dio njihova članstva imao je "neka uporišta ili interese u prijašnjem sustavu", ali takvih je bilo i među onima koji su pristupili HDZ-u, što tu stranku ne čini zaštitnicom interesa iz prijašnjeg sustava. Istovremeno je, pogotovo u IDS-u, među osnivačima bilo dosta članova koji bi tu stranku mogli legitimirati kao onu koja spada u Vujićevu podskupinu "novih stranaka koje su se donekle formirale na europskim uzorima", a upravo je krajem 1980-ih i početkom 1990-ih došlo do velikog buma regionalističkih stranaka u raznim europskim državama, što nije prošlo bez odjeka među domaćim regionalistima.

Naposljetku, u poglavlju *Kako dalje u socijaldemokraciju* Vujić govori o globalizaciji kao ključnom faktoru za redefiniranje buduće pozicije socijaldemokracije, ali je upotreba tog pojma neprecizna. Naime, imamo li u vidu Beckovo (2003) razlikovanje globalizacije i globalizma, prema kojemu je, pojednostavljeno rečeno, globalizacija planetarno širenje kapitala, znanja, tehnologije i informacija koje se jednostavno ne može zaustaviti od antičkih vremena do danas, a globalizam politički projekt nadređenosti ekonomije svemu ostalom koji je ekspandirao kada je politika u suton 20. stoljeća počela ispuštati uzde iz ruku, jasno je da Vujić u spomenutom poglavlju pod globalizacijom zapravo podrazumijeva globalizam, pa bi bilo dobro nekom drugom prilikom to i precizirati.

Unatoč spomenutim opaskama koje su, uostalom, s obzirom na obujam knjige i njezinu tematsku zahtjevnost zanemarive, Vujićev trud da na jednome mjestu sažme povijest ljevice i socijaldemokracije u Hrvatskoj (i Europi) te ponudi svoje viđenje njezinih perspektiva ne samo da je hvalevrijedan nego je i međaš za svaki budući slični pokušaj. I to u svakoj od tri interpretativne cjeline: hod u povijest ljevice i socijaldemokracije, uvođenju višestranačja i kritici politike nakon osamostaljenja Hrvatske te analizi socijaldemokracije danas i njezinih sutrašnjih perspektiva.

Izuzmemo li *Povijest Saveza komunista Jugoslavije* (pa onda i SKH) te publicističke i znanstvene radove koji se bave dijelovima povijesti komunističkog dijela ljevice i iz te perspektive nužno pružaju parcijalni pogled na temu, u Hrvatskoj dosada zapravo nije bilo radova koji bi se kritički osvrnuli na ljevicu u cjelini, a posebno na njezino socijaldemokratsko krilo, te je valorizirali. Stoga je Vujićevo tematiziranje razlikovanja ljevice (svih njezinih vrsta i podvrsta) i socijaldemokracije te njihova suodnosa u stoljetnom luku vrijedno samo po sebi. Nisu tu u pitanju samo ideje, nego i ljudi, i nije tu riječ samo o Hrvatskoj, nego i o državnom okruženju unutar kojega egzistira od druge polovice 19. stoljeća do danas. Poslije uzleta u vrijeme Austro-Ugarske, kada je i po sastavu svog vodstva doslovno radnička stranka (2014: 82), i izvjesnih nada na početku monarhističke Jugoslavije, od sredine 1920-ih do 1989. socijaldemokracija je u Hrvatskoj praktički u hibernaciji. Taj diskontinuitet nije znakovit samo zato što se u tom vremenu nametnula komunistička ljevica (2014: 90–91), uz socijalnu osjetljivost HSS-a koji do 1941. jedini javno štiti radništvo u Hrvatskoj, nego će ostaviti traga i u obnovi višestranačja kada će se pokazati manjak političkog zastupništva rada i radništva.

Valja se ukratko zadržati na autorovoj interpretaciji razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata (antifašizam uz vodeću ulogu komunista) i stvaranja nove Jugoslavije, kada dominira komunistička ljevica. Vujić između ostalog konstatira da "socijaldemokracija ostaje latentna i prigušena strana komunizma koja redovito jača s njegovom demokratizacijom i guši se s njegovom boljševizacijom" (2014: 115). U tom ključu skicira periodizaciju socijalističke Jugoslavije na poratni represivni komunizam, razdoblje reformizma (od sredine 1960-ih do početka 1970-ih) te razdoblje nepremostivih suprotnosti (nakon 1972. godine). Premda nijansira i dva represivnija razdoblja, autoru je posebno stalo ocrtati razdoblje reformizma, koje uključuje pad Rankovića, gospodarske reforme, refleksiju 1968. te hrvatsko proljeće, kao šansu za "socijaldemokratizaciju" komunističkoga pokreta. Pritom je posebno kritičan prema filozofima i sociolozima okupljenima oko časopisa *Praxis* zbog njihova protivljenja reformističkim nastojanjima u Partiji (2014: 144–151). Za Vujića je pak 1968. zapravo dobrim dijelom sukob dviju partijskih fronti: stare komunističke i dogmatske te nove liberalne i reformističke (2014: 139–140), odnosno, kako kaže na drugome mjestu, odnos revizionizma s elementima socijaldemokracije na jednoj strani te komunističke ortodoksije s elementima centralizma na drugoj strani, pri čemu studentski pokret nije zagovarao socijaldemokraciju kao jedinu možda moguću alternativu u komunizmu (2014: 154).

Kada je riječ o hrvatskom proljeću, autorova je ocjena da je novi prostor slobode donio i ulazak novih aktera na političku pozornicu koji nisu pripadali pokretu reformiranih komunista, "čime je počelo natezanje konopca do njegovog konačnog pretvaranja u omču potkraj 1971." (2014: 162). Odatle i pomalo sjetan zaključak: "Hrvatska je ljevica možda bila manje hrvatska nego što je to trebala biti, ali je bila i više hrvatska nego što je to smjela biti – hrvatska desnica, naprotiv, obično je bila više hrvatska nego što je to smjela biti, a manje hrvatska nego što je to morala biti" (2014: 167). U svakom slučaju, za Vujića je krah hrvatskog proljeća krah mogućnosti razvitka Jugoslavije kao demokratske federalne i samoupravne zajednice (2014: 171) te ujedno krah kontinuiranog reformizma "koji je u nekim elementima 'socijalističkog samoupravljanja' podsjećao na poželjne europske socijaldemokratske prakse, uz bitno ograničenje monopartijskog nadzora, što je toj praksi u biti mijenjalo supstanciju" (2014: 185).

Sve što se događa nakon 1972. godine, uključujući i Ustav iz 1974. kao, prema autoru iluzoran, "pokušaj spašavanja Jugoslavije kroz decentralizaciju bez demokracije" (2014: 189), zapravo je uvod u sljedeću cjelinu – Vujićev kritički pogled na tranziciju u Hrvatskoj nakon njezina osamostaljenja te posebno proces pretvorbe i privatizacije. Autoru je važno istaći da se u početcima hrvatske države nije imao tko suprotstaviti nesmiljenoj privatizaciji i pretvorbi, "kompradorskom kapitalizmu", odnosno modelu tranzicije zasnovanom na desnom konzervativizmu i ekonomskom liberalizmu, te pokrenuti borbu za očuvanje socijalnih stečevina (2014: 250), onog najboljeg što je bilo ostalo od Jugoslavije. SDP je u prvoj polovici 1990-ih bio razbijen, a Vujićeva novoosnovana Socijaldemokratska stranka (SDH) marginalizirana, dobrim dijelom i zbog ratnog okruženja

koje je perpetuiralo "križ socijaldemokracije u Hrvatskoj". Hrvatsko nacionalno pitanje uvijek je potiskivalo ono socijalno i demokratsko pitanje (2014: 32).

Kako je, prema Vujićevim riječima, u Hrvatskoj početkom 1990-ih demokracija poistovjećena s golim kapitalizmom i nitko od politički moćnih ne želi ništa čuti ni o ekonomskoj ni o industrijskoj demokraciji, tako je društveno vlasništvo (Vujić je jedan od rijetkih autora koji ovaj tip vlasništva ne stigmatizira, dapače pozitivno ga valorizira) predatorski razgrabljeno kao tobože ničije vlasništvo. Može se reći kako autor, ne samo na ovome mjestu, kritizira "hrvatsku političku pamet" koja često dugoročno radi na vlastitu štetu. U tom kontekstu ujedinjenje SDP-a i SDH-a predstavlja iskorak, put jačanju ljevice nakon godina rascjepkanosti i neuspjelih inicijativa za objedinjavanje, što je rezultiralo dolaskom na vlast 2003. i stabilizacijom SDP-a kao stožera lijevog centra u godinama koje slijede. Mimo poglavlja u kojima Vujić ocjenjuje socijaldemokratsku vlast i vlastitu ulogu ministra kulture, riše portrete Račana i ostalih političara, važna je njegova ocjena poreza na kapitalnu dobit kao sukusa izbornog programa 2007. godine, kada "socijaldemokrati po prvi put zauzimaju jasnu poziciju aktera rada nasuprot kapitala" i idu iznad razine izbornog programa iz 2011. (Plan 21), i to u trenucima bujanja ekonomske krize.

To je ono što autor cijelo vrijeme varira kao svojevrsnu treću cjelinu knjige koja se proteže kroz sva poglavlja: socijaldemokracija kao politički organizirana stranačka konstelacija (2014: 20), za koju se autor opredijelio u političkom angažmanu za širenje socijalnog i demokratskog sadržaja društva, koja zastupa rad nasuprot kapitalu i čiju trenutnu krizu valja prevladati. Muče ga razvoj socijaldemokracije u nepovoljnom okolišu prevlasti kapitala (2014: 35–36) te pronalazak nekog četvrtog puta nakon što je Blair i Schröderov treći put doživio propast. Također se pita jesu li socijaldemokrati u Europi danas svjesni da kao "puki dionici politike štednje gube povijesni politički smisao" i da će ih vrijeme pregaziti (2014: 344). A putokaz vodi samo u jednom pravcu: socijaldemokracija se mora okrenuti prema novim oblicima rada – "ovakva reorijentacija za socijaldemokraciju bolja od raskola, a raskol bolji od statusa quo" (Ponoš 2014) – gdje leži nova, moderna socijalna baza socijaldemokracije, i pritom ne smije otpisati ni klasične radničke slojeve. Socijaldemokracija se mora radikalizirati koliko se radikalizira i sama socijalna stvarnost, a stranačko organiziranje mora biti usmjereno socijaldemokratskom načinu kritičkog promišljanja i rješavanja problema, a ne pukom zauzimanju položaja u stranci ili vlasti. Ukratko, zaključuje Vujić, "politika bez velikih ideja lišena je smisla, ali velike ideje bez kritičke politike nemaju sadržaja" (2014: 382).

Jednu godinu nakon objavljivanja knjige začuđujuće je da je izostala kritička recepcija izuzetnog djela koje se, gotovo presudno, bavi tako svježom temom kao što je oživljavanje dubokom krizom nagrižene i posrnule europske socijaldemokracije. Moguće da je "križ hrvatske socijaldemokracije" još uvijek aktualan (sudeći prema posljednjoj izornoj kampanji itekako), ali nije isključeno da je presudno riječ o intelektualnoj inerciji znanstvenika i stručnjaka koji bi o toj temi imali što reći te o nezainteresiranosti politički organiziranih "socijaldemokrata",

među kojima bi teško našli petoricu koji bi o socijaldemokraciji bili u stanju izgovoriti deset suvislih rečenica. U tom okruženju valja akceptirati da je Vujićeva *Hrvatska i ljevica* postala međaš, s jedne strane za buduću sintezu povijesti hrvatske ljevice, kada se njegovim putem upute i neki drugi koji to mogu, a s druge strane za svaku buduću raspravu o socijaldemokraciji u Hrvatskoj.

Literatura

- Beck, U. (2003). *Što je globalizacija? Zablude globalizma – odgovori na globalizaciju*. Zagreb: Vizura.
- Ponoš, T. (2014). Vujić: Bolji je i raskol socijaldemokracije i SDP-a nego status quo ako se s njime tone. *Novi list*. 26. listopada. <http://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/Vujic-Bolji-je-i-raskol-socijaldemokracije-i-SDP-a-nego-status-quo-ako-se-s-njime-tone> (pristupljeno 2. studenog 2015.)
- Vujić, A. (2014). *Hrvatska i ljevica: prilog socijaldemokratskom gledištu*. Zagreb: Naklada Ljevak. ■